

הסכמי קדם נישואין - דילמות ערכיות, הלכתיות ומעשיות

מאז חרם רבנו גרשום, במקרים רבים של גירושין הופכת הכתובה למסמך משפטי שאינו בר שימוש. משעה שנקבע שאין האיש יכול לגרש את האשה בעל כורחה, בטלה הכתובה; שכן קבלת הגט תלויה ברצונה הטוב של האשה. היא אינה נאלצת לקבלו כפי שהיה בזמנם של חז"ל בעל כורחה, אלא בתנאים הנוחים לה, שאינם תמיד תואמים את הכתוב בכתובה. כך נוצר מצב של תלות הדדית של שני בני הזוג, במקרה שאחד מהם רוצה להתגרש. הגבר אינו יכול לפרק את הנישואין ללא רצונה הטוב של האשה להתגרש, והאשה אף היא כבולה ברצונה הטוב של הבעל ואינה מסוגלת להשתחרר מעולו לאחר שמאסה בו. מה שמביא לידי כך, שלאחר גמר ההידיינות על חלוקת הממון, השימוש המעשי בכתובה הוא בכך שהאשה צריכה להודיע שהיא מוחלת על כתובתה, ובה תם חלקה של הכתובה ב"מסע הגירושין"¹. בנוסף לכך, תלות זו של כל צד בזולתו מובילה למצב של עידוד לסחיטה כספית ורגשית, וכל צד יכול לעכב ולמנוע את הגירושין עד שיגיע לידי סיפוקו ורק אז יסכים לגט.

א. משמעות הסכמים

הסכמי קדם נישואין למניעת סרבנות הוא שם כולל לשני הסכמים אפשריים: הסכם ממון והסכם לכבוד הדדי. אחד הרעיונות המרכזיים בהסכמי קדם נישואין הוא התפיסה שיש להפריד בין הגט לבין הכסף. האפשרות לסחוט את הצד השני נובעת מכך שלא ניתן להתגרש אלא לאחר סידור העניין הכספי. כדי למנוע זאת, בא ההסכם לכבוד הדדי. הסכם זה נועד לפרק את הנישואין ללא תלות בנכסים שהם יחלקו או בנושאים אחרים העומדים לוויכוח. זהו הסכם של פירוק השותפות המבוסס על זמן. משעה שבה יש רצון להתגרש, תוך זמן מסוים ההסכם מוביל לכך שהנישואין יתפרקו (כלומר יינתן גט) ללא קשר לשאלת חלוקת הרכוש או שאלות אחרות שעליהן בני הזוג מתווכחים כמו החזקת הילדים ועוד. ההסכם השני, הסכם הממון, נועד לחלק את הממון בצורה הוגנת בין הצדדים. ואגב אציין, שגם לזוג שהתחתן מבלי לחתום כלל על שום הסכם, יש הסכם ממון "ממשלתי" בדמות חוק יחסי ממון בין בני זוג (תשל"ג) לטוב ולמוטב.

לאחרונה, הייתי שותף בקבוצת ניסוח של הסכמי קדם נישואין יחד עם טו"ר רחל לבמור והרב אלישיב קנוהל שליט"א, לצד תמיכה וייעוץ מקבוצה מלווה של רבנים ואנשי מקצוע מהשורה הראשונה הן מעולם המשפט והן מעולם הדיינות. עם המלווים התייעצנו על כל תג ומילה שבהסכמים. בדברים שיידונו להלן לא אדון בהסכמים אלו דווקא, אלא אציג קווים כלליים

1. אי השימוש המעשי בכתובה גרם גם לריקון מתוכן של רבות מהכתובות שבהן המושג "מאתיים זקוקים כסף צרוף" נשאר בגדר חידה צרופה, כמו העובדה שכבר אין רושמים בכתובה פירוט של נכסי צאן ברזל. לזוגות רבים הנישאים כלל אין מושג מה נאמר בכתובה, מה הן ההתחייבויות של הבעל המפורטות שם, ועד כמה היא מסמך מחייב.

ושאלות עקרוניות שעמדו בפנינו, מחברי ההסכם והקבוצה המלווה, ובהם נאלצנו להכריע בשעת חיבור ההסכם. יתכן, שדברים אלו יועילו לאלו הרוצים לחבר הסכם שכזה או לאלו הרוצים לחתום על הסכמי קדם נישואין ומעוניינים להבין טוב יותר את השאלות העומדות ברקע הדברים.

מפאת קוצר היריעה לא ארחיב את הדיון על הדרכים שבהן נקטנו בהסכם שאותו חיברנו, ורק אציג את השאלות. אציין, שחלק מן השאלות, אם לא כולן, קיימות בכל זוג המתגרש בין אם הוא חתם על הסכמי קדם נישואין ובין אם לא, אלא שבמקרה שהוא לא חתם על הסכמי קדם נישואין מי שידון ויכריע בעבורו בשאלות אלו הוא כמוהן ההרכב של בית הדין או בית המשפט שמולו הוא ידון. חלק מהשאלות הן הלכתיות, חלק הן "פילוסופיות" וחלק הן מעשיות.

ב. השאלות הערכיות

מספר שאלות שייכות לתחום הערכי והעקרוני.

1. מה הם נישואין - האם מדובר רק בהתאהבות בין בני זוג כעניין פרטי שלהם, או שמא גם לחברה כולה יש עניין בניהואין?² ומתוך כך, עד כמה החברה צריכה לעודד את מוסד הנישואין? עד כמה החברה צריכה לשמור על מוסד הנישואין ולהעמיד קשיים בפני זוג שהאהבה פרוחה ממנו והלאה והוא מעוניין להתגרש, ועד כמה החברה צריכה לסייע בעדו? דוגמה: אם ייעשה שימוש בהסכמים "מוצלחים מדי" שיובילו בקלות לפירוק הנישואין, עלולים לגרום למצב שבו ירבו בני זוג פרוצים והחברה תימלא גרושים וגרושות. ואם כן, עד כמה נכון ליצור הסכמים העוזרים לזוג שרוצה לפרק את נישואיו, ועד כמה על ההסכמים להיות מנוסחים בצורה כזאת שיעכבו את פירוק הנישואין.

2. הסמכות לפירוק הנישואין - בידי מי נתונה היכולת להחליט על הפירוק. האם די בכך שבני הזוג כבר אינם אוהבים האחד את רעהו, או שמא צריך גורם חיצוני שיקבע כי ניתן לפרק נישואין אלו? במקרה שהתפיסה היא שלא די בהחלטת הזוג, יש לקבוע באילו נושאים ההסכם צריך לעסוק, ומאילו נושאים הוא צריך להתעלם ולהשאירם פתוחים לדיון בידי הגורם החיצוני הנוסף. שאלה נוספת המתבקשת היא מהו הגורם החיצוני המתאים לכל נושא שיעלה כגון: אפשרות של שיקום הנישואין - האם יש מקום למוסרה לידי גורמים מקצועיים כמו מטפלים זוגיים וכדו' או שמא בית הדין הוא לבדו הגורם החיצוני המתאים? וממילא: עד כמה בית הדין צריך ליטול חלק פעיל בעצם ההחלטה על פירוק הגירושין? שאלה זו קשורה בשאלה הקודמת לה.

3. עילה לגירושין - מהי עילה "מוצדקת" לגירושין. האם דווקא הפרה רצינית של ברית הנישואין כמו בגידה בבן הזוג נחוצה כדי להצדיק את הגירושין, או אולי די בכך שאחד מבני הזוג אינו רוצה ואינו מעוניין לחיות עם בן הזוג השני? עד כמה ההסכם צריך לעזור לבן זוג שמאס בחיי הנישואין עם שותפו ועד כמה ההסכם צריך לעצור בעדו? כיצד ההסכם יוכל לסייע לבן הזוג השני? 4. הענשת האשם - במקום שבו אחד הצדדים אשם בגירושין, האם צריך להעניש אותו? האם הוא צריך לקבל חלק שווה או שמא ייגרע חלקו? אתן דוגמה קיצונית: במקרה שאחד מבני הזוג בגד בבן זוגו האם יש להעניש את בן הזוג הבוגד? (כמובן, שאז צריך להיכנס לעולם חדש של הוכחות שבית הדין יצטרך להכריע בהן: האם באמת הוא בגד? האם יש עדות על כך? צילומים?) האם יש להבדיל בין מצב שבו האשה בגדה בבעלה למצב שבו הגבר בגד באשתו?

2. לשאלה זו ראה גם 'אדם וביתו', הרב י"ד הלוי סולוביצ'יק, ירושלים תשס"ב, עמ' 78-47.

5. חלוקת הממון - כיצד נכון לחלק אותו? מה עם נכסים שהיו לאחד מבני הזוג לפני הנישואין? מה דין נכסים שאחד מבני הזוג הביא, לדוגמה: הורי אחד מהצדדים נתנו בית לשני בני הזוג, האם יש לחלק בית זה שווה בשווה במקרה של גירושין? מה במקרה שרק אחד מבני הזוג עבד במהלך הנישואין, האם בן הזוג השני זכאי לחלק שווה? עד כמה השותפות הממונית היא מלאה לכל דבר ועניין, ועד כמה היא מותנית בכך שאכן הנישואין יצליחו?

6. שוויון עד כמה - האם צריך ליצור שוויון מוחלט בין הצדדים וכל ההתחייבויות יחולו שווה בשווה על שניהם, לדוגמה: במקום שבו האשה מרוויחה פי שלושה מהבעל, האם חלקה במזונות הילדים וכדו' צריך להיות פי שלושה? ומה במקרים שהשוויוניות נראית בלתי צודקת, האם אז יש לתת עדיפות במקרים מסוימים לאחד מהצדדים, כמו במקום שבו הגירושין גורמים עוול לאחד מהצדדים (למשל: הבעל רוצה להתגרש והאשה נותרת עם מספר ילדים קטנים והיא עקרת בית, האם צריך לחרוג מהשוויוניות אז ולעזור לצד זה או לא)?

ג. השאלות ההלכתיות

לצד שאלות אלו, על ההסכמים להתמודד עם שאלות הלכתיות היכולות לעלות כמו:

1. כפיית גט - בעיה "איסורית": ההלכה דורשת רצון חופשי של הבעל ושל האשה להתגרש. במקום שבו בן הזוג מחליט ברצונו להתגרש בעקבות קנס כספי, יש דיון בין הפוסקים אם יש להכשיר זאת לכתחילה (נעי' שו"ע אה"ע קלד, ה). ולכן, חתימה על הסכם עגינות כזה או אחר עלולה להיות לא לכתחילה.³
2. אסמכתא - בעיה זו נוגעת בשאלת ההתחייבויות הממוניות. אדם אינו יכול להתחייב על כסף שאין הוא יודע אם חיובו יתקיים. למשל, כתובה שבה החתן רושם סכום אסטרונומי - פסולה משום כך.
3. פירות נכסי מילוג - השייכים על פי דין לבעל, אלא אם כן הבעל מסתלק מהם בין הקידושין לנישואין.⁴

ד. ההשפעה על יציבות הנישואין

ולבסוף, אין להתעלם מן הבעיה 'הרומנטית' - בנישואין ראשוניים, עצם הרעיון להציע לבני זוג לחתום על הסכם כזה, הנראה מאיים ומפחיד, עלול להרוס את הרומנטיקה, את התמימות ואת המבט הוורוד על זוגיותם, וזה עצמו יכול לגרום ולגרור את בני הזוג לוויכוחים העלולים להרוס את הקשר עוד לפני החתונה.

3. בהסכם שחיברנו ניסינו לפתור את בעיית ה"לכתחילה" הזאת במספר דרכים. אציג חלק מהם: המילה "גט" או "גירושין" כלל אינה מוזכרת בכל ההסכם (ראה תורת גטין); התשלום הכספי הוא חיוב מזונות מוגבר ולא "קנס"; חיוב המזונות מתחיל משעת החתימה על ההסכם עוד בשעה שהם אוהבים, ולא בשעה שהם רוצים להתגרש שאז באמת יש כאן קנס.

4. שאלה זו מצויה פחות, שכן לא רבות הן הכלות שלהן יש שדה המוציא פירות קודם נישואיהן והן מעוניינות כי לבעל לא יהיה בו חלק.

* * *

נדמה שאלו השאלות המרכזיות העומדות לא רק לפתחם של מנסחי הסכמים אלא גם לפתחו של כל זוג הנישא, ח"ו אם הוא במצב של היפרדות. בהסכמי קדם הנישואין שאותם חיברנו ניסינו להתמודד עם שאלות אלו - הן מהבחינה ההלכתית, תוך התייעצות עם גדולי תורה והוראה לכל אורך הדרך, והן מהזוויות המשפטיות ומשאר הבחינות שאותן ציינתי לאור מקרים שעמדו לנגד עינינו.

באופן כללי אוסיף כי נדמה שמלבד הפיתרון לשאלות אלו, הסכמי קדם נישואין יכולים דווקא לתת ביטחון בנישואין, כשכל אחד מהצדדים יודע מראש כי לשותפות שאליה הוא נכנס עם בן זוגו ובה הוא רוצה להצליח, יש גם מסלול מוסדר של פירוק הנישואין שממנו כדאי להתרחק. עוד אוסיף: תקנת הכתובה היא אחת התקנות החברתיות החשובות והמועילות ביותר שאי פעם תוקנו על ידי בני אנוש, והיא תוקנה על ידי חכמינו ז"ל ששקדו על תקנת בנות ישראל, שהיו מתגרשות בניגוד לרצונן והיו יכולות למצוא עצמן בעירום ובחוסר כול לולא תקנת הכתובה. ללא ספק, בימי חז"ל (עד חרם רבנו גרשום) הייתה הכתובה המענה הטוב ביותר לכך, ומי יודע אילו היו הם בדורנו אילו תקנות חכמינו היו מחוקקים וכיצד היו הם מתאימים את הכתובה למצב הזוגי, החברתי והכלכלי המתאים לימינו.⁵

5. הכתובה עצמה הותאמה, תוקנה ושודרגה עוד בימי חכמינו ז"ל מספר פעמים מתוך דאגה לבנות ישראל ולבני ישראל. עיי' כתובות פב, ב ועוד.